

Borbély Pecze Tibor Bors:

**Korai iskolaelhagyás és életút-támogató
pályaorientáció: támogató rendszer?**

A tanulmány a QALL- *Végzettséget mindenkinek!* című projekt keretén belül készült.

Az Európai Bizottság támogatást nyújtott ennek a projekt költségeihez. Jelen tanulmány a szerző nézeteit tükrözi, és az Európai Bizottság nem tehető felelőssé az abban foglaltak bármilyen felhasználásért.

Budapest 2013. december

„...Ó, nyájas vándor! Váltig szégyellem, de ahhoz én szörnyen tudatlan vagyok. Gyermekkorom óta soha egy könyv nem volt a kezemben, és most, hogy már egy közönséges levelet se tudok elolvasni, sírva fakadtam keserűségemben: de késő bánat, késő tördelem! Miért is nem palléroztam az eszemet addig, amíg annyi alkalmam volt rá, és amíg itt volt az ideje!” A három pityergő (japán népmese)

1. Bevezető

A korai iskolaelhagyás (*early school leaving: ESL*¹) témaköre az elmúlt években anélkül vált az oktatáspolitikai egyik kiemelt beszédtemájává, hogy annak pontos meghatározása megszületett volna. Statisztikai értelemben jelenleg a munkaerő-felvétel² (MEF/LFS – *Labour Force Survey*) alapján számolják ki az érintett célcsoportok nagyságát. A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) módszertana alapján az Eurostat ezeket az adatokat közli a tagállamokról és vélelmezhetően majd ezen értékek alapján méri az ESL intézkedések hatékonyságát. Az ILO munkaerő-felvétele globális és így európai szinten is egységes statisztika-készítés ellenére a korai iskolaelhagyás fogalomnak különböző megközelítései léteznek az egyes országokban. A kérdés megfogható az iskolarendszerben eltöltendő évek számával, az iskolarendszertől történő kilépéskor megszerzett végzettség szintjével, vagy annak tartalmával is, de mérhető a kilépéskor elért kompetenciaszint³, vagy a tanulási eredmények (*learning outcomes*) alapján is. A különböző megközelítésekből adódó kimutatások sok esetben egymással nem összemérhetőek. Egy példa erre: miközben az iskolarendszerben eltöltött évek száma⁴ nem különbözik érdemben Magyarország és Hollandia esetében, a fiatalok gazdasági aktivitási rátája vagy az ifjúsági munkanélküliség tekintetében a két ország között jelentős az eltérés.

Az Európai Unió azokat a 18-24 éves fiatalokat tekinti „ESL”-nek, akiknek az oktatási szintek nemzetközi besorolását lehetővé tevő grádics alapján ISCED 3⁵ szint alatt hagyják el az oktatási rendszert. Magyarországi viszonylatban tehát a 8 osztályos általános iskola elvégzése, s az erre épülő legcsekélyebb rövidtávú képzés (ISCED 3C), amely további kiegészítések nélkül nem garantálja a tanulmányi továbbmenetelt (OFI, Forgács, Borbély-Pecze, 2013c,d) már elég ahhoz, hogy ne tekintsünk valakit korai iskolaelhagyónak. Az üres álláshelyek és karrierlehetőségek oldaláról vizsgálva a kérdést azonban nyilvánvaló, hogy befejezett ISCED 3-4 szintek alatt érdemi és tartós megtapadásra nincsen esélye a fiataloknak a munkaerőpiacon. Ez pedig sokszor szakközépiskolai érettségit, de legalább is mestervizsgát jelent egy-egy képzési területen. A magasabb szintű iskolai végzettség önmagában nem a tanulmányi idő növekedésével válik értékké, hanem az így megszerezhető, az egyén pályafutása során bármikor mobilizálható kulcskompetenciák/ szakmafeletti kompetenciák elsajátításával. Az európai oktatáspolitikai megfogalmazásában: „A kulcskompetenciákat itt az adott helyzetben megfelelő ismeretek, készségek és attitűdök ötvözeteként határozzuk meg. A kulcskompetenciák azok a kompetenciák, amelyekre minden

¹ A közösségi meghatározás szerint ld.: [http://europa.eu/rapid/press-release MEMO-11-52_en.htm](http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-11-52_en.htm)

² KSH (2006) A munkaerő-felvétel módszertana, Budapest
<http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/munkfelImmod.pdf>

³ immáron 10 éve Magyarországon is mérhetőek ezek a kompetenciák az országos kompetenciamérés (OKM) kapcsán, amely igazgatási felelőse az Oktatási Hivatal ld.

<http://www.oktatas.hu/koznevel/meresek/kompetenciameres/feladatsorok>

⁴ Hollandia 18 év; Magyarország: 17,7 év (Eurostat, 2010)

⁵ ld: OECD: <http://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=5385>

egyénnek szüksége van a személyes önmegvalósításhoz és fejlődéshez, az aktív polgársághoz, a társadalmi beilleszkedéshez és a foglalkoztatáshoz.” (Oktatásügyi és Kulturális Főigazgatóság, 2007:5)

E kulcs- vagy szakmafeletti kompetenciák, azaz a nem egyes szakmai képzésekhez köthető kompetenciák sorában ma már nem szabad elfelejtkeznünk az életpálya-építési kompetenciáról (*career management skills*: CMS) sem. Az európai uniós kompetencialista bár explicit módon nem említi meg, az önálló életpálya-építést az aktív állampolgárság - személyközi és szociális kompetenciák- részeként kezeli.

A hazai adaptáció során (OFI 2009) a matematika és természettudomány területeit kettéválasztották, így a közösség nyolc területéből kilenc magyar alakult⁶:

- anyanyelvi kommunikáció,
- idegen nyelvi kommunikáció,
- matematikai, természettudományi és technológiai kompetenciák,
- digitális kompetencia,
- a tanulás tanulása,
- személyközi és állampolgári kompetenciák,
- vállalkozói kompetencia,
- kulturális kompetencia. (OFI, 2009)

A többretű és többféle értelmezést is magába foglaló közösségi oktatáspolitikai szóhasználat és a hazai oktatáspolitikai fogalomhasználata számos egymás melletti elbeszélésre teremt lehetőséget. Ilyen terület a korai iskolaelhagyás és a pályaorientáció, mint önálló oktatáspolitikai témák, és mint összekapcsolódó területek értelmezése is.

A korai iskolaelhagyás és a pályaorientáció kapcsolódása a mai hazai tanulmányokban egysíkú és sematikus. A pályaorientációról, mint a „gazdaságilag helyes” szakmaválasztást lehetővé tevő eszközzel szoktak megemlékezni, amely a jó szakmaválasztáson keresztül csökkenti az iskolai lemorzsolódást és szinte „automatizálja” az elhelyezkedést.

Ennek a rövid áttekintésnek az a célja, hogy a korai iskolaelhagyás és a pályaorientáció kapcsolatrendszerét árnyalja, azon keresztül, hogy megpróbálja mindkét fogalmat kibontani, relativizálni, továbbá értelmezésüket elmélyíteni.

2. Társadalmi integráció: közös célok

Az Európai Unió gondolkodásában a korai iskolaelhagyás problémakörének sikeres kezelése a munkaerőpiacra való első és sikerrel kecsegtető belépés, azaz felkészültség állapotát jelenti. Az Európai Unió gondolatrendszerében a munkaerőpiachoz való hozzáférés egyben a társadalmi integráció záloga is, amely megjelenik az Európai Szociális Modell⁷ (1994) kialakításában, majd

⁶ Id_ <http://www.ofi.hu/tudastar/nemzetkozi-kitekintes/egesz-eleten-at-tarto>

⁷ <http://www.eurofound.europa.eu/areas/industrialrelations/dictionary/definitions/europeansocialmodel.htm>

napjainkban a modell felülvizsgálatának⁸ politikai igényében. Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság 2013. május 22-23-i ülésén elfogadott, az Európai Unió hivatalos lapjában 2013. szeptember 19-én megjelentetett feltáró vélemény az európai befogadó társadalompolitika és versenyképesség ötvözésének újragondolását szorgalmazza (EGSZB, 2013. május). A területért felelős biztos javaslatában egy új, öt részindexből álló befogadó társadalmat, munkapiacot mérő rendszer kialakítását javasolja. Ennek elemei az alábbiak:

- a munkaerő-felvételből (MEF) számított foglalkoztatási ráta,
- a 18-24 évesek közötti NEET-ráta (*young people neither in employment nor in education and training*, „*társadalmilag tétlen*” fiatalok aránya),
- háztartások jövedelme,
- 18-64 évesek körében szegénységi szint alá szoruló aránya,
- jövedelmi egyenlőtlenségek.

A munkaerő-piaci belépésre való sikeres felkészülésnek része az önálló pályavitelhez, pályaadaptabilitáshoz (Savickas, 2002) szükséges kompetenciák elsajátítása is. Ez azt jelenti, hogy a pályaválasztás aktusa helyett érdemesebb a pályafutás dinamikus megközelítésére és folyamatos alakítására koncentrálnunk. Ez a megközelítés a pedagógiai munkában felértékeli a szakmai pályafutáshoz kapcsolódó önismeret-pályaismeret szerepét.

Az európai uniós 2010-es lisszaboni célokat vizsgálva a korai iskolaelhagyással szemben lényegesen nagyobb elvárások fogalmazódtak meg. A 2003-as, Thessalonikiben tartott foglalkoztatási csúcs irányvonalai alapján ugyanis 2010-re a 22 éves európai fiatalok 85%-ának középfokú, fél felsőfokú végzettséggel kellett volna kikerülnie a munkapiacra. A 2010 utáni, válsággal sújtott Európa óvatosabban fogalmaz, azonban az Európa 2020 kulcsstratégia célkitűzései⁹ között is hangsúlyos a korai iskolaelhagyás 10% alá mérséklése és 2020-ra a 30-34 évesek között a felsőfokú végzettséggel rendelkezők arányának 40%-ra történő emelése.

Az oktatáspolitikai törekvései akkor nyernek értelmet, ha a társadalom általános állapotával ütköztetjük azokat. Erre alkalmas indikátor lehet például a mai Európában az ifjúsági munkanélküliség mérőszáma, vagy ezen túlmenően a „*társadalmilag tétlen*” (NEET) fiatalok számának sokasodása.

A válság következtében az ifjúsági (15-24 éves fiatalokat érintő) munkanélküliség a 2007-es 18%-ról 28,1%-ra nőtt 2012-re. Az elhelyezkedés, álláskeresés időtartama kitolódott, miközben egyre több fiatal dolgozik munkajogilag kiszolgáltatott, határozott idejű, alacsonyan fizetett munkahelyeken (OECD 2012:20).

A problémakör mérésére kialakított NEET¹⁰ elnevezés a '80-as évek angol irodalmából származik, ahol az ifjúsági munkanélküliség mérésénél pontosabb mérőeszközt kívántak meghatározni a *társadalmilag hasznos tevékenységet nem folytató fiatalok létszámának becsléséhez*. Az angolszász országok, majd az OECD közvetítésével az EU is átvette ezt a fogalmat, és ma már a társadalmi befogadás vagy az oktatási rendszer sikerességének, a foglalkoztatáspolitikai eredményeinek mérésében is használják. Az EU-ban jelenleg csak a 15-24 év közöttiekre terjed ki a fogalom, amelyet

⁸ Id.

<http://www.eurofound.europa.eu/areas/industrialrelations/dictionary/definitions/europeansocialmodel.htm>

⁹ Id. itt http://ec.europa.eu/europe2020/europe-2020-in-a-nutshell/targets/index_hu.htm

¹⁰ NEET= young people neither in employment nor in education and training

2010-től a Foglalkoztatási Bizottság (EMCO) tett a közösségi foglalkoztatáspolitiká egyik mérőszámává. Az indikátor a munkapiacra sérülékeny összes fiatal számba veszi (innen az elnevezés: *young people neither in employment nor in education and training*). Tehát Magyarországon a KSH által felvett munkaerő-felvétel (MEF) által mért ifjúsági munkanélküliek mellett tartalmazza az iskolarendszerekből kiesett és munkaerőpiacon/felnőttképzésben (tanfolyamon) nem résztvevő fiatalokat is. *Lényegében tehát a NEET nem más, mint egy ifjúsági tértelenségi arányszám* (Eurofound, 2012).

A Foglalkoztatási, Szociális, Egészségügyi és Fogyasztóvédelmi Tanács (EPSCO) 2013. február 28-án döntött az Ifjúsági garancia (*Youth Guarantee*) létrehozásáról. A tanácsi ajánlás¹¹ értelmében a tagállamoknak biztosítaniuk kell, hogy „valamennyi 25 év alatti fiatal a munkahelye elvesztését vagy a formális tanulás befejezését követő négy hónapos időszakon belül színvonalas állásajánlatot kapjon, illetve további oktatásban, tanulószerveződéses gyakorlati képzésben vagy gyakornoki képzésben részesüljön”.

3. Az életút-támogató pályaorientáció

A köznevelés és az ifjúsági szakképzés, mint társadalmi alrendszerek olyan módon is kapcsolódnak a munka világához, a „felnőttek társadalmához”, hogy a fiatalok későbbi önálló pályavitalét elősegítsék, megalapozzák. A dinamikus életpályamodellek mentén ez többszöri elágazásokat (döntési pontokat) feltételez a munka világában eltöltendő évtizedek során.

Az életút-támogató pályaorientáció (*lifelong guidance*: LLG¹²) tulajdonképpen a munkapiac kínálati oldalán alkalmazott humántőke-beruházásként értelmezhető, amely lehetővé teszi az egyén folyamatos alkalmazkodását egy időről-időre átalakuló munkapiaci környezetben. Az egyén (munkavállaló/vállalkozó) képessé tétele az úgynevezett foglalkoztathatóság (*employability*) fejlesztéséhez kötődik, amely készségfejlesztést jelent, nem pedig direkt munkahelyteremtést. A hazai uniós fejlesztési dokumentumok így fogalmazzák meg a foglalkoztathatóság javítását: „... azt jelenti, hogy az emberek tudását, készségeit fejleszteni kell annak érdekében, hogy alkalmassá váljanak a foglalkoztatásra, ösztönözni és segíteni kell az álláskeresőket, a munkaerőpiacra való belépésüket vagy visszatérésüket” (NFÜ, 2009).

Herr (2009) értelmezése szerint a modern pályaorientációs tanácsadás négyféle társadalmi célt szolgál, amelyek az alábbiak:

- a tartós munkanélküliség prevenciója, hatékony munkaerő biztosítása, a munkaadó és a munkaerő találkozásának biztosítása;
- a munkavállalók és a munkaerőpiacra tartók támogatása a gyorsan változó környezetben;

¹¹ Council Recommendation of 22 April 2013 on establishing a Youth Guarantee (OJ 2013/C 120/01)

¹² Az életút-támogató pályaorientáció az EU oktatáspolitikusai által először 2004-ben megfogalmazott ajánlások definíciója szerint: „azon tevékenységek összességét fedi le, amelyek az egész életen át tartó tanulás kontextusában képessé teszik az európai állampolgárokat arra, hogy meghatározzák kompetenciáikat, érdeklődésüket, képzési és oktatási döntéseket hozzanak, és vezessék saját tanulási, munkavállalási életútjukat az így megszerzett életpálya-építési kompetenciákkal” (az EU Tanácsának állásfoglalása, 2004).

- beavatkozási programok a szociális hátrány, kulcsképeségek hiánya, szakmai kompetenciahiányok, diszkrimináció csökkentésére;
- azon munkanélküliek, alulfoglalkoztatottak támogatása, akik a gazdaság globális átalakulása miatt kerültek ilyen helyzetbe (Herr, 2009:13).

Az életút-támogató pályaeorientáció leginkább az egyéni szinten megjelenő pályatervezésben, tanulói tanulmányi-pályaválasztási terv kialakításában és annak módosításában/megvalósításának támogatásában, majd a munka világában felmerülő egyéni döntési pontokon szükséges önálló döntéshozatalban lehet stratégiai eszköz a tanulók segítésében. Ebben az értelmezésben **a korai iskolaelhagyással szemben az egyik prevenció eszközként értelmezhetjük a szerepét.**

Mivel készségfejlesztésről van szó, amely az úgynevezett életpálya-építési készségeket (*career management skills*) aktivizálja, nem kerülhető meg ennek rendszeressége, az egyes élethelyzetekben, életkorokban történő megismétlése.. Európában ma az életút-támogató pályaeorientáció fő feladatának e készségek megtervezését, kialakítását és aktiválását tartják. „...*valójában az egyéni kompetenciák változatos halmazát jelenti, amelyek elsajátítását egyéni és csoportos formában elő lehet segíteni, s amelyek megszerzése képessé teszi az egyént arra, hogy összegyűjtsön, értelmezzen és szintetizáljon az önismereti, oktatási és munkaerő-piaci információkat. Valamint képessé teszi az egyént arra, hogy e szintézis alapján pályatervet készítsen, vizsgáljon felül vagy valósítson meg.*” (Sultana, ELGPN, 2009)

4. Tagállami példák a pályaeorientáció és a korai iskolaelhagyás témaköreinek összekapcsolására

Egyes uniós tagállamokban a korai iskolaelhagyás (bár helyesebb lenne talán a „tanulás, mint tevékenység korai abbahagyásáról” beszélni) és az életút-támogató pályaeorientáció rendszerszinten is összekapcsolódnak egymással. Bár a főként nyugati és északi országok gyakorlatai kapcsán folyamatosan szembesülünk azzal az ellenvéleménnyel, hogy ezek fejlett és gazdag országok tapasztalatai, amelyek érett demokratikus hagyományokkal rendelkeznek, s ezért Magyarország számára ezek a példák nem alkalmazhatóak, a magunk részéről hiszünk abban, hogy e példák kellő adaptációs tevékenység elvégzése után a magyar köznevelés rendszerszintű fejlesztéséhez járulhatnak hozzá. Sok esetben e gyakorlatok nem más, mint szemléletet adnak. A konkrét megvalósítás mindig az adaptáló állam költségvetési kondícióinak és egyéb (például szakmai) erőforrásainak fényében értelmezhető, sőt ennek számbavétele az adaptáció részét képezi.

Finnország

A komprehenzív közoktatás kialakítása 1972-ben kezdődött el Finnországban. Ezt megelőzően az 1970-es alaptanterv egy erősen központosított iskola képét jelenítette meg. A most érvényben lévő 2004-es alaptanterv keretet képez a helyi tantervek kialakítására, amelynek a tanárok adnak értelmet (Vitikka, Krokfors, Hurmerinta 2012).Az alaptanterv általános elvei között kapott helyet a pályaeorientáció (4. fejezet). Az alaptanterv alapján minden tanulónak joga és kötelessége is egyben, hogy személyes tanulási tervvel rendelkezzen (*learning plan*). Az alaptanterv indoklása szerint ez a tanuló személyes felelősségérzetét is segíti kialakítani (im. 20. old). A pályaeorientáció (*vocational orientation*) tantárgyként végigmegegy a teljes általános képzési szakaszon (9 évfolyam), amely végét az

iskola-, esetleg szakmaválasztás jelenti a 9. évfolyam befejezése után. A szakképzést és az általános gimnáziumot választók is három évig tanulnak a középiskolában. A szakmai középiskola elvégzése után azonnali belépési lehetőség kínálkozik szakmai főiskolákra (politechnikum). A kétfajta középiskola-típus átjárható, a második év alatt akár közvetlenül is.

Az általános iskola 9 évfolyama alatt a tanári pályaorientációs munkát szakképzett pályatanácsadók támogatják, illetve saját foglalkozásaikkal kiegészítik. A tanácsadási tevékenység részeként a tanár segíti tanulója tanulmányi előrehaladását, amely tevékenységet a tanuló, tanár, szülő és pályaorientációs tanácsadó közös beszélgetései egészítik ki. A pályaorientációs tanácsadó feladata, hogy a tanulási nehézségekkel küzdő tanulóakra fokozottan odafigyeljen, ezzel támogatva a tanulót, a családot, de magát a tanárt is. A pályaorientációs tanórákat a finn munkaügyi szervezet és munkaadók iskolai látogatásai egészítik ki, ahol általában a munka világáról és konkrét ágazatok, munkaadók elvárásairól is hallanak a diákok.

Az alaptanterv 7.20 fejezete évfolyamokra bontva írja le az oktatási és szakképzési pályaorientáció fejlesztési feladatait. A szakaszolás az 1-2., 3-6., és 7-9. évfolyamokra határozza meg a lépéseket. A tevékenység célja, hogy a tanuló társadalmi érését elősegítse, ennek eredményeként váljon képessé saját tanulmányi és életpályájának tervezésére. A cél eléréséhez a tanári támogatás mellett a szakképzett pályatanácsadókat és az iskola környezetét (munkaadókat, munkaügyi szolgálatot, szülőket) is mobilizálja az alaptanterv.

E cél- és feladatrendszer beépítése az iskola életébe (Lannert, 2009) számos kihívással jár. Meg kell oldani a hagyományos zárt tantárgyi keretek feloldását, a magasabb évfolyamokon lehetőséget kell biztosítani a fakultációk választására, minden szakos tanár felkészítésébe be kell építeni a pályaorientációs ismeretek elsajátítását, meg kell nyitni az iskola kapuit a helyi társadalom szereplőire és a munkaadók felé stb.

Dánia

Dániában a kettőezres évek elején került sor az ifjúsági pályaorientációs rendszer reformjára. Jelenleg három pályaorientációs rendszer működik egymás mellett: a) a munkanélküliekkel foglalkozó munkaügyi szervezeté, b) a felnőtteket ellátó tenderen kiválasztott magáncégeké, c) a fiatalokat ellátó, az önkormányzatok által működtetett ifjúsági tanácsadó központok, ill. c2) ezek felsőoktatási belépéssel foglalkozó párijai. (Borbély-Pecze, 2010)

A 2007-es dán területi közigazgatási reform részeként 98 területi önkormányzat alakult, amelyek a munkaügyi kirendeltségeknek és az ifjúsági tanácsadó központoknak is működtetői. A működés forrásait a központi költségvetés vagy egyes központi alapok biztosítják, valamint országos szinten mérik-értékelik a szakigazgatási szervek eredményességét is.

A dán gyakorlatban az ifjúsági pályaorientáció területén létezik a közösségi szinten még csak tervezet formájában megtalálható ifjúsági garancia rendszere. Minden 15-17 éves számára kötelező az iskolai előmenetelt támogató tanácsadás, amelyet az önkormányzati ifjúsági tanácsadó központok biztosítanak. Amennyiben a fiatal a lemorzsolódás fenyegeti, a 45 ifjúsági tanácsadó központ valamelyikének munkatársai felkeresik a családot. E látogatás célja a helyi tanulási lehetőségek

megismertetése, a fiatal tanulási tervének aktualizálása. Az ifjúsági központok 25 éves korig fogadnak fiatalokat.

Az általános iskolában a pályaorientáció a kiemelt fejlesztési feladatok között kap helyet. Meghatározott évfolyamokban a diákoknak aktualizálniuk kell saját tanulási-pályaválasztási portfóliójukat, ehhez a feladathoz önértékelő kérdőíveket használnak. A tanárok nem rendelkeznek speciális pályaorientációs felkészítéssel, de a 2000-es évek végén részképzés keretében elindult a pályaorientációs tanácsadó képzés.

Skócia

Az 1999 óta újra létező skót kormányzat egyre aktívabb az életpálya-tanácsadási szakpolitika terén. A kettőezres évek vége óta *Skills Development Scotland* néven ismert állami ügynökség magába olvasztotta a *Career Scotland* szervezetet is, amely Európában egyedülálló módon minden 15-19 év közötti fiatal számára kötelezővé és elérhetővé tette a pályakezdési tanácsadást. 2012 nyarán a - 2014-es népszavazást követően függetlenségre készülő - adminisztráció újabb lépéseket tett egy egységes életpálya-tanácsadási rendszer kialakítására, megelőzve ezzel a legtöbb államot.

Az új keretrendszer a 3-18 év közötti fiatalokat célozza és kiemelten foglalkozik a szenior (középiskola felső tagozatos, 16-18 éves) fiatalok pályaválasztásának támogatásával. A dokumentum (Borbély-Pecze-Gyöngyösi 2013a) szándéka szerint: a kormányzat oktatáspolitikai és foglalkoztatáspolitikai célja az, hogy a fiatalok számára megfelelő tanulási és munkatapasztalat-szerzési lehetőségeket teremtsenek, amely serkentőleg hat személyiségük fejlődésére és későbbi pályafutásukra egyaránt. A skót kormány elfogadta az európai Pályaorientációs Szakpolitikai Hálózat definícióját az életpálya-építési készségekről.

A keretrendszer megvalósítását szolgálja egy másik támogató dokumentum, amely a pályatanácsadók szakképzettsége és szakmai továbbképzése címet viseli, és szintén 2012 nyarán fogadta el a kormány. A kormányzati anyag a MEF-adatokra építve elemzi a skót életpálya-tanácsadási iparágban érintett szakemberek összetételét. A 2010-es adatokat felhasználva 3274 fővel számol – így szektorokon átívelő módon összegzi a szakemberek adatait-, majd a skót képesítési keretrendszer alapján tesz különbséget a különböző szolgáltatásokat nyújtó személyzet illetékessége és kompetenciái között.

A munkaügyi és oktatási tanácsadókat (*employability, first contact adviser*) információnyújtóknak tekinti, aki alacsonyabban képezettek, de a lakossági hozzáférés szempontjából meghatározó a szerepük. A szakma csúcán a kulcs munkások (*key worker*) valamint a karrier tanácsadók (*career adviser, education adviser*) állnak. (Borbély-Pecze-Gyöngyösi, 2013)

Az itt bemutatott országok pályaorientációs rendszerei lényegében mindhárom esetben a prevencióra épülnek, azaz annak a helyzetnek az elkerülésére, hogy a fiatal szakmai végzettség és befejezett középfokú iskola nélkül kerüljön ki a nappali iskolarendszerből. Mindhárom ország esetében **jellemző, hogy a lemorzsolódás prevenciója a pályaorientáció oldaláról nem a pályára irányításra, azaz a korai pályaválasztás erőltetésére, hanem a tanuló, a család és a tanulóval foglalkozó tanárok támogatására helyezi a hangsúlyt.**

Amennyiben a lemorzsolódás mégis megtörténik, a tanácsadók elsőrendű célja a tanuló visszavezetése a (lehetőség szerint) nappali iskolarendszer valamely intézménytípusába. Amennyiben

ez nem lehetséges/valósítható meg, rendelkezésre áll a felnőttképzés második esély jelleggel elérhető intézményrendszere (pl. gyakornoki programok tanúlással ötvözve, munkába ágyazott képzés), amely eredményeként valamilyen végzettséget a legtöbben mégis megszerznek. Még ezekről a tanulási utakról is vissza lehet kanyarodni a továbbtanuláshoz, a magasabb iskolai végzettség, szaktudás megszerzéséhez és ezt elfogadható családi, egyéni humántőke beruházással, ráfordításokkal lehet elérni. Az itt bemutatott rendszerek sajátossága még, hogy veszélyeztetettség esetében a lépéskényszer a hatóságot, a támogató szolgálatokat terheli. *Dániában például a 15-17 éves lemorzsolódókat az önkormányzati fenntartású pályatanácsadó irodáknak öt napon belül el kell érniük és 30 napon belül a gyerekekkel és a családdal egyeztetett elfogadható tanulási ajánlatot kell tenniük.* (Borbély-Pecze- Hutchinson, 2013)

5. A pályorientáció helyzete a magyar köznevelésben

A 2011-es törvénnyel megújított közoktatásban nem történt még szemléletváltás. Évtizedes statikus elméleti keretek határozzák meg a törvény szövegét, amelyek egyszeri ember-pálya megfeleltetéseket vélelmeznek. Mind az 1993-as közoktatási, mind a 2011-es nemzeti köznevelési törvény megtartotta a rendszerváltás előtti évtizedekben bevett „továbbtanulási, pályaválasztási tanácsadás” elnevezést, és a pályorientáció más elemeire nem tér ki. A jelenlegi szabályozás az 1993-as közoktatási törvényhez hasonlóan alapvetően a pedagógusok mindennapi munkáján és az iskolán kívül, a pedagógiai szakszolgálatoknál helyezi el a pályaválasztás ügyét, valamint a pedagógusok pályorientációs tevékenységének szakmai támogatását (2011. évi CXC 18.§. 2f; 51/2012. (XII. 21.) EMMI 26.§).

Az 1995-ben elfogadott Nemzeti Alaptanterv megfelelően kezelte az új fogalmat, és a későbbi NAT-okban (2003, 2007, és a jelenleg hatályos 110/2012 (VI.4.) EMMI rendelet, 3. § 4) is **kiemelt fejlesztési területként jelenik meg a pályorientáció, azonban a megnevezett pedagógiai feladatok végrehajtásához eddig még nem kapcsolódott végrehajtási intézkedés és megfelelő erőforrás.** Mivel sem az iskolairányítás, sem a pedagógusok nem kaptak kellő támogatást és teret a tényleges pályorientációs kompetenciafejlesztés megvalósítására, így erre a gyakorlatban csak igen kevés iskolában kerülhetett sor, miközben számos jó gyakorlat nőtt ki a semmiből, majd lett az enyészeté 25 év alatt. Csak hogy néhányat említsünk itt: világbanki szakközépiskolai modell, Szakiskolai Fejlesztési Program pályorientációs modul, Baranya megyei Patrónus program, Dobbantó Program stb. Ezekből az iskola és a pedagógus napi munkáját támogató, minden iskolába, minden gyerekhez és szülőhöz eljuttatható oktatásügyi rendszerek nem alakultak ki.

A jelenleg hatályos szakképzési törvény (2011. évi CLXXXVII.) részletesen foglalkozik a pályorientációval. (A végrehajtás szabályozása a tanulmány zárásakor még nem jelent meg.) A korábban vázolt nemzetközi szakpolitikai gyakorlatnak megfelelően definiálja az életpálya-tanácsadás fogalmait. A törvény szerint „az életpálya-tanácsadás feladatainak ellátásában részt vesz az alapfokú iskolai oktatást nyújtó intézmény, a szakképző iskola, az iskolafenntartó, a gazdasági kamara, a munkaadói és munkavállalói érdekképviseletek, a megyei fejlesztési és képzési bizottság, valamint a nemzeti foglalkoztatási szerv. Az életpálya-tanácsadási szolgáltatást valamennyi érintett részére elérhetővé kell tenni.” A törvény a szakképzés vonatkozásában az életpálya-tanácsadási szolgáltatás feladatainak koordinálását a nemzeti foglalkoztatási szerv feladatákként jelöli meg. Az iskolai pályorientációban szerepet szán a gazdaság képviselőinek - a gazdasági kamarának, a munkaadói és munkavállalói érdekképviseleteknek, a megyei fejlesztési és képzési bizottságoknak, valamint a nemzeti foglalkoztatási szervnek. (forrás: Borbély-Pecze- Gyöngyösi- Juhász, 2013)

6. Lehetőségek az LLG és ESL összekapcsolására – Javaslatok

- a. A korai iskolai lemorzsolódás prevenciójának egyik tényezője, ha a tanuló a tanulás során egyéni célokat követ. Ezzel a megközelítéssel a tanuló, a család és a pedagógusok azonosulhatnak. , Az itt ismertetett példákban visszaköszön a tanulmányi- pályaválasztási terv fogalma, amelyet egyes (főként alapítványi) magyar iskolák is alkalmaznak, de országos rendszerré nem fejlődött. Az eszköz további pozitív hozadéka lehetne az iskolák, tanulmányi szintek közötti váltás előkészítése és elősegítése.
- b. A bemutatott államok gyakorlatában közös jellemző, hogy a lemorzsolódás, „NEET-té” válás megelőzését személyre szabott korai jelzőrendszer segíti, amely nemcsak szankciókkal (pl. családi pótlék felfüggesztése), de tanácsadási szolgáltatásokkal is támogatja a családokat és a tanulókat.
- c. A bemutatott példák tanulsága, hogy az iskola és a pedagógus nem marad magára, tevékenységüket az iskola életében elérhető pályatanácsadók támogatják, akik nemcsak a gyermeket és a családot, de a pedagógust is kliensnek tekintik.
- d. Ezekben a példákban a pedagógusok felkészítése, képessé tétele és nevelő munkájuk kiegészítése egyaránt megtalálható.
- e. Ahogyan a korai iskolaelhagyás ügye, az életpálya-építés, életút-támogató tanácsadás sem képzelhető el partnerek nélkül. Mindhárom példa azt sugallja, hogy az iskola, a tanár nincsen egyedül. A tanuló tanulmányi-életpályatervének elkészítésében, felülvizsgálatában, megvalósításában az iskola teljes társadalmi környezetét részt vesz, de legalább annyira fontos szerepek közötti megfelelő egyensúly fennállása.

Irodalom

Az Európai Unió Tanácsának ajánlása a korai iskolaelhagyásról 2011. június 28.

ELGPN (2012) Lifelong Guidance Policy Development: A European Resource Kit, University of Jyväskylä

Európai Bizottság (1994), European Social Policy- A way forward for the Union Brüsszel, 27.07.1994.COM(94) 333
finalhttp://aei.pitt.edu/1118/1/social_policy_white_paper_COM_94_333_A.pdf

Európai Gazdasági és Szociális Bizottság: Európai Gazdasági és Szociális Bizottság véleménye – Az európai gazdasági és monetáris unió társadalmi dimenziója (feltáró vélemény) 2013. május 22-23; Az EU Hivatalos Lapja 2013.9.19.

Hughes, Deirdre- Borbély-Pecze Tibor Bors (2012) ELGPN Concept Note No. 2. Youth Unemployment: A Crisis in Our Midst. The Role of Lifelong Guidance Policies in Addressing Labour Supply and Demand

Borbély-Pecze Tibor Bors, Gyöngyösi Katalin- Juhász Ágnes (2013b)Az életút-támogató pályaeorientáció rendszerszintű fejlesztésének lehetőségei a köznevelésben I. rész, Új Pedagógiai Szemle 2013/5-6

Borbély-Pecze Tibor Bors (2013c) Képzési vagy munkaajánlatot tenni elsőként? Az alacsony képzettségűek és a munkaügyi szervezet. Munkaügyi Szemle on-line

Borbély-Pecze Tibor Bors (2010a) A dán pályatanácsadó rendszer a 2009-es reformok után Életpálya-tanácsadás 2010 II. évf. 5-6; 16-22 old.

Borbély-Pecze Tibor Bors (2010b) Az életút-támogató pályaeorientáció/ életpálya-tanácsadás hálózatrendszerének gyakorlati megvalósítása Walesben in Borbély-Pecze (szerk.) Az életút-támogató pályaeorientáció rendszerének bevezetése Magyarországon, FSZH, Budapest, 80-86 old.

Borbély-Pecze Tibor Bors - Gyöngyösi Katalin (2013a) Életpálya-építési készségek keretrendszere és szakemberek képzése a skót polgárok számára Munkaügyi Szemle on-line
<http://www.munkaugyiszemle.hu/eletpalya-epitesi-szakpolitika-skociaban>

Borbély-Pecze, T. B. - Hutchinson, J (2013d) The Youth Guarantee and Lifelong Guidance ELGPN Voncept Note No. 4.http://ktl.jyu.fi/img/portal/23552/Borbely-Pecze_and_Hutchinson_Youth_Guarantee_concept_note_web.pdf?cs=1382427562

OECD (2012) Employment Outlook, Paris

Herr, E. A. (2009) Career assessment: Perspectives on trends and issues In E. A. Whitfield, R. W. Feller and C. Wood (szerk.) A counsellor's guide to career assessment instruments, Alexandria, VA National Career Development Association

Vitikka, Erja - Krokfors, LeenaHurmerinta, Elisa (2012) The Finnish National Core Curriculum Miracle of Education 2012, pp 83-96

Finnish National Board of Education (2004) National Core Curriculum for Basic Education 2004
http://www.oph.fi/english/publications/2009/national_core_curricula_for_basic_education

Nemzeti Fejlesztési Ügynökség (2009) Társadalmi Operatív Program (TÁMOP) 1. prioritás: A foglalkoztathatóság fejlesztése, a munkaerőpiacra való belépés segítése és ösztönzése, Akcióterv, Budapest 2009. május

Oktatási Observatory (2013) A szakképzés Magyarországon 2012, ReferNet hálózat

Oktatásügyi és Kulturális Főigazgatóság (2007) Kulcskompetenciák az egész életen áttartó tanuláshoz- Európai Referenciakeret, Európai Közösségek, Luxembourg

Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet (2009) Az egész életen át tartó tanuláshoz szükséges kulcskompetenciák <http://www.ofi.hu/tudastar/nemzetkozi-kitekintes/egesz-eleten-at-tarto>

Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet (én.) ISCED – Az oktatás egységes nemzetközi osztályozási rendszere (Összeállította: Forgács András)
<http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=cikk&kod=iskolarendszerek-forgacs-isced>

European Council Recommendation of 22 April 2013 on establishing a Youth Guarantee (OJ 2013/C 120/01)

Eurofund (2012) European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions NEETs Young people not in employment, education or training: Characteristics, costs and policy responses in Europe, EU Luxembourg

Sultana, Ronald (2009) ELGPN Work Package 1: Career Management Skills Peer Learning Event held in Vilnius, 5-7 May 2009 Reflection Note
http://ktl.jyu.fi/img/portal/20077/WP1_Vilnius_Reflection_Note-Final.pdf?cs=1300879456

Savickas, L. Mark (2002) Career construction, A development theory of vocational behaviour. In Brown, Duane (ed.) Career choice and development, Jossey-Bass, Fourth edition, San Francisco, USA

Lannert Judit (2009) Tanulási életút-tanácsadás és versenyképesség, OFI, Budapest
<http://www.ofi.hu/tudastar/2-tanulasi-eletut/tanulasi-eletut>